

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2011. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

4. hét

Gazdasági szereplők és cselekvések szociológiája

Kollektív cselekvés

Szántó Zoltán

Kollektív cselekvés, közös érdek, közjószág

- Mancur Olson: *A kollektív cselekvés logikája* (1965)
c. munkája alapján
- *Kollektív cselekvés*: egy csoport (vagy szervezet) tagjainak közös érdekét igyekszik megvalósítani.
Pl. mozdonyvezetők szakszervezete sztrájkot hirdet 20%-os általános béremelés kiharcolása érdekében
- Kérdés: A csoporttagok a közös érdek megvalósítására törekszenek-e?
 - Marx: igen,
 - Olson: nem. Miért nem?
- *Közös érdek*: közjószág a csoport (vagy szervezet) tagjai számára

Tiszta közjavak (Samuelson): olyan javak,

- amelyek „fogyasztásából” nem lehet (vagy nem akarnak) senkit sem kizárni, és
- amelyek „fogyasztói” nem versenyeznek (rivalizálnak) egymással

PI. ha sikerül kiharcolni a 20%-os általános béremelést, akkor egy mozdonyvezetőt sem lehet kizárni belőle (még akkor sem, ha nem vett részt a sztrájkban), és minden mozdonyvezető megkapja (s ettől függetlenül mindenki más megkapja)

Inkluzív és exkluzív közjavak (Olson):

- a tiszta közjavak az inkluzív közjavak,
- de ha csak a kizárás hiányzik és a fogyasztók versenyeznek egymással, akkor beszélünk exkluzív közjavakról (Buchanan: klubjavak)

PI. A sztrájk eredményeképpen sikerült kiharcolni X összeget béremelésre, amit el kell osztani a csoport tagjai között

- *Inkluzív (befogadó) és exkluzív (kizáró) csoportok*: inkluzív és exkluzív közjavak elérésére szerveződő csoportok

Exkluzív csoportok válfajai

Osztályozási szempont: kollektív cselekvési képesség

- Privilegizált (vagy kiváltságos helyzetű) kiscsoportok
- Oligopolisztikus közepes méretű csoportok
- Látens nagycsoportok

1. Mekkora az esély sikeres kollektív cselekvés kialakulására racionálisan és önkéntesen viselkedő csoporttagok esetén?
2. Milyen hatást gyakorol az egyes csoporttag viselkedése a többiek viselkedésére?

Privilegizált (vagy kiváltságos helyzetű) kiscsoportok

- A sikeres kollektív cselekvés esélye magas: igen valószínű, hogy lesz egy olyan csoporttag, aki magára vállalja a közjószág előteremtésének összköltségét, mert az egyéni haszna nagyobb.
- Pl. bevásárlóközpont ingyenes buszjáratot indít, amit bárki használhat (még az is, aki nem vásárolni megy, csak a közelben lakik)

- Minél kisebb a csoport, annál kisebb a kollektív cselekvés megszervezésének összköltsége
- Minél kisebb a csoport, annál nagyobb az egy főre jutó egyéni haszon
- Ez annál inkább így van, minél nagyobb társadalmi egyenlőtlenségek vannak csoporton belül (pl. árkartellek, lakóközösségek)
- Olson: „A kicsik kizsákmányolják a nagyokat.” Pl. nemzetközi szervezetek (ENSZ) fenntartása

Oligopolisztikus közepes méretű csoportok

- Kicsi az esély a sikeres kollektív cselekvésre, mert a csoportméret növekedésével nőnek a költségek, és csökkennek a hasznok
- Csak akkor számíthatunk kollektív cselekvésre, ha a csoport kiváltságos kiscsoportokra bomlik. Pl. Nagyobb városok kisebb lakóközterekre
- Föderalisztikus elveken szerveződő csoportok

Látens nagycsoportok

- Szinte semmi esély nincs a sikeres kollektív cselekvésre, mert tovább nőnek a költségek, és tovább csökkennek a hasznok
- Ráadásul az egyes csoporttag viselkedése nincs érzékelhető hatással a többiekre.
POTYAUTASOK.
- Pl. önkéntes szemétyűjtés Budapest közterületein
- Ezeket a csoportokat csak *szelektív ösztönzők* alkalmazása révén lehet mobilizálni közös érdekeik elérése érdekében

Szelektív ösztönzők

- *Pozitív szelektív ösztönzők*: egyéni jutalmak, amelyeket a kollektív cselekvés résztvevői kapnak
- Pl. a szakszervezeti tagok kedvezményes üdülési lehetőségei, vagy adókedvezmények közhasznú alapítványok támogatása esetén
- *Negatív szelektív ösztönzők*: egyéni büntetések (szankciók), amelyek a potyautasokat sújtják
- Pl. adócsalás vagy fekete munka esetén kiszabott bírságok
- *Társadalmi szelektív ösztönzők*: a potyautasok szankcionálása (pl. elszigetelése vagy kizárása a csoportból) a csoport tagjai által
- A különböző típusú szelektív ösztönzők alkalmazása révén lehet mobilizálni a nagy látens csoportok tagjait közös érdekeik elérése érdekében
- A kollektív cselekvés ezekben az esetekben egyéni hasznok elérését és/vagy egyéni büntetések elkerülését célzó egyéni cselekvések „mellékterméke”

Kollektív cselekvés és fogolydilemma

A látens nagycsoportok kollektív cselekvési problémáját ábrázolhatjuk a fogolydilemma modell segítségével is (Russel Hardin)

Pl. minden egyes csoporttag dönthet arról, hogy részt vesz-e a sztrájkban vagy sem

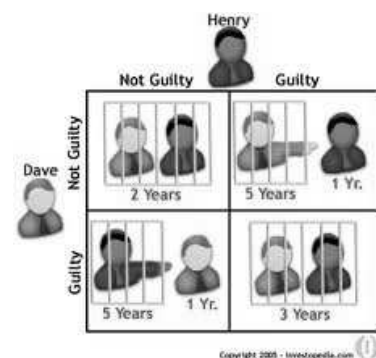

	Mindenki más: sztrájkol (kooperál)	Mindenki más: nem sztrájkol (nem kooperál)
Én: sztrájkolok (kooperálok)	A: általános kooperáció	B: balek, mártír
Én: nem sztrájkolok (nem kooperálok)	C: potyautas	D: általános egoizmus

A racionális csoporttag preferenciasorrendje: B>A>D>C (Fogolydilemma)

A játék természetes kimenetele: általános egoizmus (senki sem sztrájkol)

- Az egyén szempontjából racionális: Nash-egyensúly
- A közösség szempontjából irracionális: Pareto-szuboptimális

- Társadalmi csapda (vagy dilemma): egyéni érdek és közösségi érdek konfliktusa
- Közlegelő tragédiája (Hardin: *Tragedy of the Commons*): köztulajdonban lévő erőforrások túlzott mértékű kiaknázása.
- Pl. tengerek, óceánok túlhalászása
- Milyen társadalmi feltételek esetén lehet ezekből a csapdákból kiszabadulni?

1. *Társadalmi tőke*: a személyközi kapcsolatok erőforrásként való felhasználása a kooperáció során. Információ, beágyazottság, szankciók
2. *A társadalmi csapda ismétlődése*: bízunk abban, hogy hosszú távon fennáll a kapcsolat. TIT FOR TAT (Axelrod). Először kooperálj, utána tedd azt, amit a többiek tettek az előző fordulóban
3. *Bizalom*: kölcsönös várakozás, ami arra irányul, hogy a többi csoporttag együttműködik. Tanulási folyamat során alakulhat ki, de rendkívül törékeny
4. *Társadalmi szelektív ösztönzők*: potyautasok kiközösítése, kizárása – együttműködők társadalmi presztízsének növelése
5. *Társadalmi normák*: kooperációs normák kialakítása és elfogadása. Hagyományok, erkölcsi szabályok, vallási normák.
6. *Civil társadalom*: a társadalom önszerveződése mozgalmak, szervezetek, alapítványok formájában (Pl. zöld mozgalmak)

Szeminárium

Potyautasok és szelektív ösztönzők.

A közlegelő tragédiája.

Fogolydilemma és Schelling-diagramok

Irodalom

1. M. Olson: *A kollektív cselekvés logikája*
(in: GÉSZ, 79–98.)
2. R. Hardin: *A kollektív cselekvés mint megegyezéssel, n-szereplős foglydilemma*
(in: RDE, 191–207.)
3. T. Schelling: *Termosztátok, tragacsok és más modellcsaládok* (in: RDE.: 208–241.)
4. J. Elster: *Kollektív cselekvés* (in: TF.: 128–138.)

Feladatok

- Hogyan ábrázolhatjuk a kollektív cselekvés különböző formáit Schelling-diagramok segítségével? (3. és 4. irodalom)
- Hogyan modellezhetjük a közjavak túlfogyasztását (a „közlegelő tragédiáját”)? (3. irodalom)
- Mutasson be tapasztalati példákat a kollektív cselekvés kudarcára és sikerére!